

Sygn. akt I ACa 957/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 marca 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Roman Sugier (spr.)
Sędziowie :	SA Zofia Kawińska-Szwed SO del. Jolanta Polko
Protokolant :	Magdalena Bezak

po rozpoznaniu w dniu 8 marca 2017 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa E. S.

przeciwko E. J.

o zapłatę

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Katowicach

z dnia 7 sierpnia 2015 r., sygn. akt II C 361/08

1) oddala apelację;

2) zasądza od powódki na rzecz pozwanego 2 700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

SSO del. Jolanta Polko	SSA Roman Sugier	SSA Zofia Kawińska-Szwed
------------------------	------------------	--------------------------

Sygn. akt I ACa 957/16

UZASADNIENIE

Powódka E. S. w pozwie skierowanym przeciwko E. J. wnosila o zasądzenie od pozwanego na jej rzecz kwoty 511.779,54 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 8 sierpnia 2007 roku oraz zasądzenie kosztów procesu.

Uzasadniając żądanie pozwu powódka podała, że strony są dziećmi I. J., która zmarła 18 sierpnia 2006 roku.

W dniu 12 maja 2000 roku I. J. sporządziła testament notarialny, którym do całości spadku powołała pozwanego.

Kolejnym testamentem spadkodawczyni obciążyła pozwanego zapisem na rzecz powódki zobowiązując spadkobiercę do przeniesienia na powódkę własności udziału w nieruchomości położonej w S. przy ul. (...).

W skład spadku wchodziła nieruchomość położona w G. przy ul. (...), udział w wysokości 4/9 części we własności nieruchomości usytuowanej w S. przy ul. (...) i środki pieniężne w kwocie 101.118,17 złotych.

Zdaniem powódki wartość majątku spadkowego wyrażona jest kwotą 2.539.118,17 złotych, w tym 123.000 to wartość udziału we własności nieruchomości w S..

Dochodzona pozwem kwota to zachówek należny powódce, gdyż strony były jednymi spadkobiorcami I. J..

Pozwany w odpowiedzi na pozew wnosił o oddalenie powództwa i o zasądzenie od powódki na jego rzecz kosztów procesu.

Podniósł, że wartość masy spadkowej to o jakiej mowa w pozwie to łącznie kwota 629.118,17 złotych, gdyż nieruchomość w G. warta jest 258.000 złotych. Całość należnego powódce zachowku zaspokaja należny jej z tytułu zapisu udział w nieruchomości w S. o wartości 270.000 złotych.

Wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2015 roku Sąd Okręgowy w Katowicach oddalił powództwo, zasądził od powódki na rzecz pozwanego 19.123 złotych tytułem zwrotu kosztów procesu i nakazał pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa 9.679,02 złotych tytułem wydatków sądowych.

Wyrok Sądu Okręgowego oparty został na następujących ustaleniach faktycznych.

Strony są jedynymi spadkobiorcami I. J., która zmarła 15 sierpnia 2006 roku. Całość spadku po spadkodawczyni nabył pozwany na mocy dziedziczenia testamentowego.

Testament notarialny został sporządzony w dniu 12 maja 2000 roku.

Aktem notarialnym z 5 maja 2006 roku spadkodawczyni dokonała zapisu na rzecz powódki w postaci 4/9 części nieruchomości zabudowanej położonej w S. przy ul. (...).

Bezspornym jest, że w skład spadku weszły środki pieniężne w wysokości 101.118,017 złotych oraz udział w wysokości 4/9 we własności nieruchomości położonej w S. przy ul. (...), a wartość tego udziału wynosi 230.000 złotych.

Nieruchomość położona w G. dla której Sąd Rejonowy w G. prowadzi Księgę wieczystą KW Nr (...) nie wchodzi w skład masy spadkowej.

Całość środków za które nieruchomość ta została nabyta należała do pozwanego. Nabyła ją matka stron, gdyż pozwany w dacie jej kupna był obywatelem (...) i nie posiadał stosownego zezwolenia na nabycie nieruchomości przez cudzoziemca.

Najemca tej nieruchomości – Spółka (...) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w G. poczyniła nakłady na tę nieruchomość.

Zgodnie z § (...) umowy najmu z dnia 5 czerwca 2003 roku nakłady te po zakończeniu najmu stanowią własność najemcy z możliwością odpłatnego przekazania ich na rzecz wynajmującego lub osobie trzeciej.

Środki uzyskiwane z tytułu najmu przekazywane były spadkodawczyni w celu częściowego zaspokojenia jej potrzeb życiowych.

Sąd Okręgowy za wiarygodne i miarodajne uznał przeprowadzone w sprawie dowody z dokumentów oraz dowody z opinii biegłych jakie przeprowadzone zostały w sprawie na okoliczność wartości nieruchomości w S. i w G..

Za bardziej wiarygodne Sąd uznał twierdzenia pozwanego oraz zawnioskowanych przez niego świadków, iż nieruchomość w G. nabył dla siebie, za pośrednictwem matki, w celu prowadzenia na niej działalności gospodarczej w Polsce, niż wersja wydarzeń reprezentowana przez powódkę i popierających ją świadków, iż nieruchomość tę I. J. nabyła z własnych środków jako lokatę kapitału i sposób pozyskiwania środków pieniężnych z czynszu najmu.

Mając na względzie powyższe okoliczności Sąd pierwszej instancji uznał, że roszczenie powódki o zapłatę zachowku nie jest zasadne.

Sąd wyjaśnił, że gdyby nie testamentowe powołanie pozwanego do całości spadku powódka z mocy ustawy byłaby spadkobiercą w 1/2 części (art. 931 § 1 kc).

W skład mocy spadkowej wchodzi środki pieniężne w wysokości 101.118,17 złotych oraz udział w wysokości 4/9 we własności nieruchomości w S.. Łączna wartość masy spadkowej wynosi więc 331.118,17 złotych.

Zgodnie z regulacją zawartą w przepisie art. 999 § 1 kc należny powódce zachówek to połowa udziału jaki przypadłby jej w razie powołania do spadku. Udział w wysokości 1/2 w masie spadkowej to 165.559,09 złotych a połowa tego udziału to 82.779,50 złotych.

Przepis art. 991 § 2 kc przewiduje jednak, że na poczet zachowku należy zaliczyć poczyniony zapis dla uprawnionego.

Skoro wartość zapisu należnego powódce wynosi 230.000 złotych to oznacza, że powódka z naddatkiem została zaspokojona co do otrzymania zadatku wynoszącego 82.779,50 złotych.

Dlatego Sąd oddalił powództwo i na mocy art. 98 kpc i art. 113 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych orzekł o kosztach procesu.

Wyrok został zaskarżony apelacją przez powódkę w części oddalającej powództwo o zapłatę kwoty 76.279,54 złotych.

Skarżąca zarzuciła sprzeczność ustaleń Sądu z treścią zebranych w sprawie dowodów polegająca na przyjęciu, że nieruchomość położona w G. nie wchodziła w skład spadku po I. J.. Powódka podkreśliła, że z zebranych dowodów, w tym zeznań pozwanego wynika, iż nieruchomość była nabyta przez matkę stron, która miała następnie przekazać ją pozwanemu lub zwrócić pieniądze wyłożone na jej zakup.

Także z zapisów w księdze wieczystej tej nieruchomości wynika, że w dacie śmierci nieruchomość stanowiła własność spadkodawczyni, czego pozwany nie kwestionował.

Zdaniem skarżącej jest nieprawdopodobnym aby matka stron godziła się uczestniczyć w nielegalnej transakcji polegającej na omijaniu przepisów o zasadach nabywania nieruchomości w Polsce przez cudzoziemców, a nawet jeśli tak było to do daty śmierci miała możliwość przeniesienia własności nieruchomości na pozwanego w ramach darowizny.

Powołując się na oszacowanie nieruchomości przez biegłego w toku procesu powódka wywodziła, że w skład spadku weszła:

- nieruchomość w G. o wartości 894.000 złotych,
- udział we własności nieruchomości w S. o wartości 230.000 złotych,
- środki pieniężne w wysokości 111.118,17 złotych.

Łączna wartość masy spadkowej winna więc być ustalona na kwotę 1.235.118,17 złotych a, po zaliczeniu zapisu o wartości 230.000 złotych, należny zachówek wynosi 76.279,54 złotych.

Powódka zarzuciła nadto, że rozstrzygnięcie o kosztach jest dla niej krzywdzące ze względu na przebieg i wynik procesu oraz jej złą sytuację życiową i materialną.

Powołując się na powyższe powódka wносиła o zmianę zaskarżonego wyroku i o zasądzenie od pozwanego na jej rzecz kwoty 76.279,54 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 8 sierpnia 2007 roku oraz kosztów procesu za obie instancje lub o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach procesu.

Pozwany w odpowiedzi na apelację wnosił o jej oddalenie i o zasądzenie od powódki na jego rzecz kosztów postępowania apelacyjnego.

Podniósł, że w istocie między nim a I. J. doszło do zawarcia umowy powierniczej na mocy której matka stron zobowiązała się nabyć nieruchomości w G. z przeznaczeniem dla niego.

Pozwany w tym zakresie powoływał się na ustalenia i wywody zawarte w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 listopada 2015 roku, sygn.. akt II FSK 2711/13 w przedmiocie wymiaru podatku od spadku nabytego przez niego po I. J., wnosząc o przeprowadzenie dowodu z treści tego wyroku.

Sąd Apelacyjny w Katowicach uznając, że potrzeba powołania się przez pozwanego na ten dowód zaszła po zapoznaniu się z uzasadnieniem kwestionowanego przez powódkę wyroku oraz, że przeprowadzenie tego dowodu nie spowoduje zwłoki w postępowaniu, dopuścił i przeprowadził dowód z treści wspomnianego wyroku na okoliczność w jaki sposób w postępowaniu administracyjnym oceniono więź prawną między pozwanym a matką stron w związku z nabyciem nieruchomości w G..

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 30 listopada 2015 roku w sprawie o sygn.. akt II FSK 2711/13 (k. 1511 – 1518) uchylił w całości wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w G., którym oddalono skargę pozwanego na decyzję Dyrektora Izby Skarbowej w K., ustalającą wymiar podatku od spadku po I. J. do uiszczenia, którego zobowiązano pozwanego. Sprawę przekazano do ponownego rozpoznania.

W motywach tego orzeczenia podano, że poczynione ustalenia pozwalają na przyjęcie, że między pozwanym a matką stron doszło do zawarcia umowy powierniczej w ramach której I. J., jako powiernik, zobowiązała się nabyć na rachunek pozwanego nieruchomości w G.. Naczelnny Sąd Administracyjny zalecił przy ponownym rozpoznaniu sprawy zbadać czy zobowiązania spadkodawczyni z tytułu wspomnianej umowy nie stanowią długu spadkowego mającego wpływ na wartość spadku, a co za tym idzie na wymiar podatku.

W toku postępowania apelacyjnego strony zgodnie oświadczyły, że wartość nieruchomości w G. wynosi 894.000 złotych.

Sąd Apelacyjny w Katowicach zważył co następuje:

Apelacja powódki nie jest zasadna.

Uzupełnienia wymagają ustalenia faktyczne będące podstawą rozstrzygnięcia.

Bezspornym między stronami było, że nieruchomości położoną w G. przy ul. (...) matka stron nabyła w 1992 roku.

Nieruchomość ta w dacie śmierci spadkodawczyni stanowiła jej wyłączną własność.

Wynika to z odpisu z księgi wieczystej prowadzonej dla tej nieruchomości przez Sąd Rejonowy w G.(k. 14 – 16).

Nieruchomość ta stała się przedmiotem umowy najmu i dzierżawy zawartej przez I. J. z (...) Spółką z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w G..

Umowę zawarto początkowo na czas nieokreślony a następnie na czas określony do 31 grudnia 2018 roku.

W § (...) umowy uzgodniono, że wszystkie zainstalowane przez najemcę urządzenia techniczne stanowią własność najemcy i mogą być przedmiotem zbycia na rzecz właściciela lub osób trzecich (kopia umowy i aneksu k. 202 – 205).

Bezspornym było, że jednym ze (...) Spółki (...) jest pozwany a wspomina umowa najmu – dzierżawy wobec braku rozwiązania nadal wiąże właściciela nieruchomości i najemcę.

Pozwany słuchany w charakterze strony przed Sądem pierwszej instancji zeznał, że nieruchomość w G. traktował jako swoją własność, gdyż nabyta została ona za jego środki finansowe w celu prowadzenia na niej działalności gospodarczej związanej z handlem samochodami.

Nabycie jej przez matkę stron wynikało z tego, że powód jako cudzoziemiec nie dysponował stosownym zezwoleniem Ministra Spraw Wewnętrznych. Dla wykazania, że ostatecznie nieruchomość w G. przy ul. (...) miała stanowić jego własność pozwany powoływał się na to, że gdy potrzebował środków finansowych na spłatę zobowiązań postanowił zbyć część tej nieruchomości, w związku z czym zwrócił się do matki o podarowanie części tej nieruchomości, po uzyskaniu stosownego zezwolenia na zbycie nieruchomości cudzoziemcowi.

Według twierdzeń pozwanego ostatecznie do darowizny nie doszło, gdyż zbył część nieruchomości jako pełnomocnik matki.

W piśmie procesowym z dnia 29.11.2013 r. (k. 1141 – 1142) pozwany stosunek zobowiązaniowy łączący go z matką określił jako powierniczą umowę nabycia nieruchomości.

Twierdzenia pozwanego, że I. J. była zobowiązana przenieść na rzecz syna własność nieruchomości w G., traktując go jako docelowego jej właściciela, potwierdza pośrednio treść decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 grudnia 1993 roku zezwalająca pozwanemu, jako cudzoziemcowi, na nabycie nieruchomości przy ul. (...) w G. w drodze darowizny od I. J.. Minimalną sumę nabycia określono na 299.000 złotych (k. 134 – 135).

Z zeznań pozwanego wynika, że nie domagał się przeniesienia pozostałej części nieruchomości za życia matki, gdyż ta nie kwestionując jego praw do niej oświadczyła, że sporządziła testament powołujący go do spadku.

Z tego co podano wyżej wynika, że zasadny jest zarzut apelacji, iż Sąd Okręgowy błędnie ustalił, że nieruchomość położona w G. przy ul. (...) nie weszła do spadku, gdyż w dacie śmierci I. J. stanowiła własność pozwanego.

Zasadnie skarżąca podnosi, że zapisy w księdze wieczystej dotyczące tej nieruchomości, jak i zasada rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych nakazują uznać, że nieruchomość o jakiej mowa w dacie śmierci I. J. stanowiła jej własność a co za tym idzie weszła do spadku po matce stron. Pozwany stał się właścicielem tej nieruchomości na skutek spadkobrania.

Rozważenia wymagało więc czy wartość tej nieruchomości winna być wliczona do masy spadkowej i być uwzględniona przy obliczeniu wysokości zachowku.

Sąd Apelacyjny podziela ocenę dowodów dokonaną przez Sąd pierwszej instancji prowadzącą do ustalenia, że nieruchomość w G. została nabyta z przeznaczeniem dla pozwanego i za jego środki finansowe. Zeznania pozwanego w tym zakresie znajdują potwierdzenie w zeznaniach świadków o jakich mowa w motywach zaskarżonego wyroku oraz decyzji administracyjnej zezwalającej pozwanemu na nabycie części tej nieruchomości w drodze darowizny. Niewiarygodne są twierdzenia powódki i świadków utrzymujących, że I. J. środki na nabycie tej nieruchomości posiadała ze sprzedaży łodów oraz wytwarzania swetrów, ze względu na niewielki charakter działalności spadkodawczyni w tym zakresie. Trafnie Sąd Okręgowy podkreślił, że sprzeczne z zasadami logiki i

doświadczenia życiowego jest uznanie, że spadkodawczyni nabycie tej nieruchomości traktowała jako lokatę kapitału i źródło przychodów z najmu skoro chodziło o nieruchomość położoną na drugim końcu Polski, I. J. w G. była tylko raz w dacie zawierania umowy kupna nieruchomości a jej najemcą była i jest spółka, której współnikiem jest pozwany.

Bardziej wiarygodna jest wersja wydarzeń przedstawiona przez pozwanego, że wyłączną przyczyną tego, iż matka stron nabyła nieruchomość było to, że w dacie jej kupna – sprzedaży pozwany nie dysponował stosownym zezwoleniem na nabycie jej przez cudzoziemca a przekazywanie środków z tytułu czynu na rzecz I. J. miała na celu zapewnienie jej dodatkowych źródeł utrzymania. Wystawianie zaś na I. J. niektórych rachunków związanych z modernizacją obiektów usytuowanych na nieruchomości można wytłumaczyć dążeniem do zmniejszenia obciążeń podatkowych spadkodawczyni z tytułu dochodów z tytułu najmu.

Wbrew zarzutom apelacji samo nabycie nieruchomości przez matkę stron w celu późniejszego przeniesienia jej własności na pozwanego nie stanowiło czynności prawnej sprzecznej z ustawą.

W tym zakresie należy podzielić wywody zawarte w motywach wspomnianego wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Przepisy prawa zezwalają na zawarcie umowy powierniczej mocą, której jedna osoba nabywa nieruchomość zobowiązując się następnie na przeniesienie jej własności na rzecz drugiej osoby. Umowę tego rodzaju określa się mianem umowy powierniczej, a ze względu na jej pozakodeksowy charakter stosuje się do niej przepisy o zleceniu. Do umowy tego rodzaju, nawet dotyczącej nabycia nieruchomości, nie jest wymagana forma pisemna czy szczególna. Wystarczające jest jej zawarcie w formie ustnej.

Zebrane w sprawie dowody z dokumentów i zeznania świadków, które uznano za wiarygodne, pozwalają na ustalenie, że pozwany zawarł z matką ustną umowę w ramach której zobowiązała się ona nabyć na swoją rzecz, za środki pieniężne syna, nieruchomość w G., której własność następnie miała być przeniesiona na rzecz E. J.. Taki sposób nabycia nieruchomości był zgodny z prawem. Nie sposób uznać, że miał on na celu obejście przepisów ustawy regulującej tryb nabywania nieruchomości przez cudzoziemców skoro późniejsze działania stron wspomnianej umowy powierniczej wskazują na to, że dla nabycia praw do nieruchomości położonej w Polsce przez pozwanego strony gotowe były uzyskać stosowne zezwolenie Ministra Spraw Wewnętrznych.

Wymaga więc rozważenia czy zobowiązanie do przeniesienia własności w G. istniało po śmierci matki stron i stanowiło dług obciążający spadek.

Zaistniała sytuacja prawna jest bowiem o tyle specyficzna, że wchodząc w wyniku spadkobrania w ogół praw i obowiązków zmarłej pozwany stał się zarówno wierzycielem tej osoby uprawnionym do żądania realizacji postanowień umowy powierniczej jak i zobowiązanym do przeniesienia własności nieruchomości nabytej w taki sposób na siebie.

Takie rozumowanie jest nie do zaakceptowania, gdyż ma miejsce tzw. konfuzja, to jest skupienie przez jedną osobę przmiotu osoby uprawnionej jak i zobowiązanej do wykonania zobowiązania. Skutkiem konfuzji jest umorzenie zobowiązania i jego wygaśnięcie.

Oznaczałoby to, że pozwany nabywając nieruchomość w G. w wyniku spadkobrania nabył ją bez żadnych długów.

W ocenie Sądu Apelacyjnego w oparciu o dowody zebrane w sprawie należy jednak dojść do odmiennych wniosków.

Według twierdzeń pozwanego, wynikających z jego zeznań nie domagał się on od matki przeniesienia własności nieruchomości w G. wobec jej zapewnienia, że uzyska on własność tej nieruchomości w oparciu o dziedziczenie testamentowe. Daje to podstawy do uznania, że stosunek zobowiązaniowy istniejący między pozwanym a matką w ramach umowy powierniczej, wygasł wskutek porozumienia stron tej umowy, że pozwany nie będzie domagał się przeniesienia na swoją rzecz własności nieruchomości nabytej za jego środki finansowe lecz uzyska jej własność w wyniku dziedziczenia testamentowego. Tak też się stało.

W opisanej sytuacji roszczenie powódki o zapłatę zachowku należy uznać za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 5 kc).

Gdyby bowiem nie rozporządzenie testamentowe jakiego matka stron dokonała na rzecz pozwanego, byłby on uprawniony do żądania za życia I. J. do nieodpłatnego przeniesienia własności nieruchomości na swoją rzecz. To pozwany dzięki wyłożeniu środków na zakup nieruchomości spowodował wejście jej do masy spadkowej i tym samym zwiększenie substratu zachowku.

W ocenie Sądu Apelacyjnego dla oceny zasadności roszczenia o zapłatę zachowku nie ma znaczenia ewentualny wzrost wartości nieruchomości w G. ze względu na nakłady poczynione przez najemcę. Roszczenia najemcy o zapłatę za ulepszenie przedmiotu najmu stanowić będą bowiem dług obciążający pozwanego jako następcę prawnego wynajmującego.

Reasumując należy uznać, że zasadnie skarżąca zarzuciła, iż nieruchomość w G. wchodzi w skład spadku po matce stron jednakże jej wartość nie powinna być uwzględniona przy ustaleniu roszczenia z tytułu zachowku. Ta część majątku spadkowego powstała staraniem i na koszt pozwanego, a brak podstaw do uznania, że wolą matki stron była inna niż wywiązanie się z wcześniejszych zobowiązań wobec syna poprzez rozporządzanie tym majątkiem na jego rzecz w testamencie bez obciążeń z tytułu zachowku.

Interesy powódki zostały uwzględnione poprzez dokonanie zapisu odnośnie nieruchomości w S.. Bezspornym było, że zapis ten ostatecznie został przez pozwanego wykonany.

Mimo więc błędnego uzasadnienia wyrok Sądu pierwszej instancji należy uznać za trafny.

Dlatego Sąd Apelacyjny na mocy art. 385 kpc oddalił apelację jako pozbawianą uzasadnionych podstaw.

Sąd Apelacyjny nie dopatrył się okoliczności uzasadniających odstąpienie od obciążenia powódki kosztami procesu. Rozstrzygnięcie w tym zakresie zgodne jest z treścią przepisów powołanych w tym zakresie przez Sąd Okręgowy.

Nie sposób uznać skarżącą za osobę ubogą skoro w dacie wniesienia apelacji posiadała ona środki na rachunku bankowym w kwocie ponad 27.000 złotych a nadto uzyskała od pozwanego zapis o znacznej wartości.

SSO del. Jolanta Polko	SSA Roman Sugier	SSA Zofia Kawińska-Szwed
------------------------	------------------	--------------------------